

reakciókat, csillagászati, teológiai és asztrológiai értelmezéseket végignézve szépen kirajzolódik, milyen tudományos elméletek, hiedelmek, vallásos és politikai elképzelések foglalkoztatták a 16. és 17. század írástudó emberét. A szupernóva ürügén betekintést nyerünk a kor értelmiségének mentalitásába, amelyre a megfigyelt jelenségek mellett a klasszikus műveltség is alapvető, ha nem alapvetőbb benyomást gyakorolt.

Az üstökösök megjelenése és a halo – fénycsapás – jelenségek észlelése hagyományosan összekapcsolódik természeti csapások, dőghalál, nagy hidegek beköszöntével. A könyv érdekes megfigyelése, hogyan írják felül az emlékezés törvényei az általunk elvárt megfigyeléseket: a kortársak gyakran említést sem tesznek olyan égi jelenségekről, amelyek életükben történtek, és amelyeket mi ma fontosnak tartunk, míg más – szerintünk meg sem történt – jelenségek pedig, amelyek számukra természeti csapásokkal vagy jelentős politikai eseményekkel kapcsolódtak össze, nagyon is nyomot hagytak a forrásokban. Ennek ékes példáját látjuk abban a mikrotörténelmi vizsgálatban, amelynek témája Báthory Zsigmond 1595-ös havasalföldi hadjáratának, egy baljós sas feltűnésének és egy – általunk ismeretlen eredetű – új csillag megjelenésének összekapcsolása. A szöveges forrásokat és a régi nyomtatványokban fennmaradt képi ábrázolásokat módszeresen végignézve látjuk, hogyan használja a fejedelmi és a jezsuita propaganda a klasszikus szerzőktől jól ismert toposzt, a jelentős politikai fordulatnak csillagászati vagy légköri eseményhez rendelését, és hogyan legitimálja ezáltal a fejedelem cselekedeteit. Így konstruálódik egy csillagászati megfigyelés.

A könyv számomra legérdekesebb fejezete Kopernikusz, Tycho Brahe és Kepler – tehát az új csillagászat – magyarországi recepcióját vizsgálja. Farkas Gábor először megmutatja milyen mértékben terjedtek Nyugat-Európában e három szerző könyvei (meglepő módon például Kopernikusz főműve sokkal szélesebb körű terjesztést élvezett, mint hagyományosan gondolni szokták, és mint Arthur Koestler híres könyvében, az *Alvajárókban* állítja), majd egyenként lenyomozza a Magyarországon fellelhető vagy valaha megvolt példányokat, és az ezekre adott reakciókat. E recepció – ahogy az „Összefogla-

lás” hangsúlyozza – nem terjedt túl egy nagyon szűk értelmiségi réteg érdeklődésén, és ezek egy része is antikvár könyvként vásárolta a három „világképváltó” csillagász könyveit. Battyány Boldizsár, Dudith András, Krasznai Ferenc és Zámbock János voltak talán csak azok, akik megjelenésüket nem sokkal követően szerezték be az asztronómiai könyveket. A széleskörű olvasmánytörténeti vizsgálat eredménye, hogy bár nem elhanyagolható mértékű a modern fizika hazai recepciója, a természettudományos főtekintély még a 17. század végéig is Arisztotelész marad.

A könyv a hatalmas mennyiségű és gazdagon dokumentált forrásjegyzet ellenére jól olvasható, élvezetes tanulmány, megjelenése a hazai tudománytörténet írás fontos eseménye. Ha megfogalmazhatok egyetlen kritikát, akkor azt emelném ki, hogy szívesen olvastam volna még részletesebben arról, mennyire tartja a szerző a feldolgozott anyag ismeretében periférikusnak/felzárkózásra képesnek a magyar fizikai és csillagászati tevékenységet. Bár Farkas Gábor röviden megválaszolja ezt a kérdést könyve végén, hosszabban is kíváncsi lettem volna milyen benyomást alakított ki a források vizsgálata során. A kötetet részletes függelék zárja, amelyben megtaláljuk a három nagy csillagász, Kopernikusz, Tycho és Kepler könyveinek magyarországi példányainak adatait, a 16. századi üstökösök észleléseinek listáját, valamint azt az ennél jelentősen hosszabb listát, amely kétséges – általunk nem azonosítható – égi vagy légköri jelenségek észleléseit tartalmazza.

LÁNG BENEDEK

Levélben értesítsen engem! Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról. Szerkesztette, a leveleket válogatta és sajtó alá rendezte Deák Eszter, Zvara Edina, Budapest, 2012, Kossuth Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 279 l.

Alapításának 210. évfordulójára ünnepi kiadvánnyal és kiállítással emlékezett a Nemzeti Könyvtár. A kötet közrebocsátásával régi adósságát törlesztette, amikor az alapítóhoz intézett köszönőlevelekből egy reprezentatív válogatást jelentetett meg. A kötetet kitűnő előszó vezeti

be, melyet a könyvtár tudományos igazgatója, Boka László írt, s amelyből három különösen fontos részlet emelhető ki. A történeti előzményeket ismertetve megemlíti a 'Bibliotheca Corvinian'-át. A törökidulás következtében szétszóródott híres könyvtár – melynek a korábbi királyi téka is része volt – a hazai és külföldi magánszemélyek, egyházi és világi intézmények gyűjteményeként széttagolva és jórészt hozzáférhetetlenül létezett. A nemzeti királyság kulturális szerepének folytatása és a nemzeti könyvkincs összegyűjtése a következő évszázadokban a társadalom különféle rétegeire (az egyház, a nemesség, a városok) hárult. A kötet történeti ismertetésének elején álló Berzsényi idézettel a két szerkesztő szintén ezt erősíti meg: Mátyás tékája mintegy új életre kelt egy arisztokrata, gróf Széchényi Ferenc áldozatkészségéből. A köszönőlevelek szerzői közül Aranka György 1791-es tervezetét említik úgy, mint amelyben szintén találunk utalást Mátyás könyvtárára, illetve idézik a kötetben közölt több más levélíró (Kresznerics Ferenc, Mossóczy-Institör Mihály, Juraj Ribay, Wallaszky Pál) hasonló megnyilatkozását, valamint Bereg vármegye levelét, amelyben a megye „Rendei” „Második Hunyadi Mátyás”-nak nevezik Széchényit. A Nemzeti Könyvtár alapítását illetően mind Boka László, mind a bevezető tanulmány írói, Berlász Jenő és más könyvtártörténészek – forrásértelmezésen és a korabeli, eredeti dokumentumokon alapuló – álláspontját képviselik: Széchényi Ferenc 1802. november 25-én könyvtárat alapított. Az országgyűlés a magánalapítású Nemzeti Könyvtárat az 1807/24. törvénycikkkel a nemzet tulajdonába vette, s az ezután létrehozandó Múzeum „alapjának”, vagyis az első, már meglévő nemzeti gyűjteménynek tekintette.

A Magyar Nemzeti Múzeumot hat évvel később, az 1808/8. törvénycikkkel hozta létre a magyar országgyűlés, a József nádor felkérésére kidolgozott tervezet alapján. Ezt mind a tervezet kimunkálói, mind Széchényi – a második könyvtári adományozó okiratában – elismerte.

Az előszó említi a „könyvmuseum”-ot. Az idézőjel arra utal, hogy Széchényi és kortársai a 'museum' szót a gyűjtemény kifejezés szinonimájaként használták. Nemzeti könyvtár ugyanis soha, sehol sem lehet könyvmúzeum, mert önellentmondásba kerülne a feladatkörével, hiszen a mindenkori nemzeti

dokumentumokat folyamatosan gyűjtenie kell. Könyvmúzeumnak tekinthető pl. a wolfenbütteli téka mint lezárt, már nem gyarapodó gyűjtemény. Vannak viszont a nemzeti könyvtáraknak is alig növekvő, muzeális (nemcsak régi, ritka vagy értékes értelemben) részei, pl. az Országos Széchényi Könyvtárban a corvina-, a kódex- vagy az ősnymtatvány kollekción.

Figyelemre méltó az előszó harmadik észrevétele is: a Nemzeti Könyvtár alapítási dátuma azonos Alexandriai Szent Katalin ünnepével. Példákat is hoz arra, hogy a kortársak előtt nem volt ismeretlen az antik párhuzam, a családban pedig tiszteletnek örvendett a szent.

Észrevételeihez a következőket fűzhetjük hozzá: a szakirodalomban ismert, hogy Széchényi 1802 márciusában felségfolyamodvány formájában ajándékozó nyilatkozatot nyújtott be, de a végleges alapító nyilatkozatot csak november 25-én tette meg. Megvárta ugyanis a Helytartótanács döntését az ajánlat elfogadásáról és értesítését (július 26.) tékája nyilvános felállításának helyéről. Majd személyesen is meggyőződött a pesti, egykori pálos könyvtár termékének alkalmasságáról (szeptember 5.). Ez után bármelyik – akár egy következő évi – időpont mellett is dönthetett volna az alapítás hónapját és napját illetően. A dátum körültekintő megválasztásával nemcsak az európai könyvtárlelétesítések körébe illesztette bele tékáját, hanem valószínűleg utalni akart az ókor szellemi életének egyik kitüntetett központjára, a világhírű alexandriai könyvtárra is.

A könyvtáralapító Széchényi Ferencnek – mint családja egyetlen életben maradt férfi leszármazottjának – kezében egyesült a családi vagyon. Egervári birtokán (1949-ig Vas megyéhez tartozott, ma Zala megye északi részén található) még Széchényi Ignác újjátta föl az Alexandriai Szent Katalin templomot. A középkor óta Magyarországon jól ismert szentre nemcsak a templom homlokzatán álló, márványból faragott, egész alakos szobra emlékeztette az örökös, hanem a legendájának egyes jelenetei megőrkítő főoltárkép is. A templom búcsúját szintén a szent ünnepén tartották, a plébánia pecsétjén pedig a Széchényi család birtoklása alatt a 19. században is ő szerepelt. (Egervár, SRÁGLI Lajos, VÁNDOR László, szerk. Srágli Lajos, Bp., 2000, 69, 71–73, 78, 109, 115–119, 131–134). Kultusza tovább élt az

újkorban. Élete iskoladrámák ihletője lett (jezsuita, piarista, 17–18. sz.), ami a középkori hagyomány továbbélését bizonyítja. (BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium*, 2. köt., Bp., 1977, 499). Széchényi Ferenc az alsóbb iskoláit a kőszegi, majd a nagyszombati jezsuitáknál végezte. Nagyszombatban tehát szembesülhetett a hagyománnyal és azzal a gyakorlattal is, hogy a jogi kar professzorai a dékánt – egészen 1833-ig – Katalin napján választották. (ECKHART Ferenc, *A jog- és államtudományi kar története, 1667–1935*, Bp., 1936, 122–123, 305).

A levelek előtt a szerkesztők (Deák Eszter és Zvara Edina) alapos történeti tanulmányban ismertették, hogyan került sor gróf Széchényi Ferenc könyvtáralapítására és az általa összegyűjtött kiadványok katalógusköteteinek kiadására. Mindkét tevékenysége (alapítás, közreadás) jól nyomon követhető szellemi fejlődés és művelődéspolitikai előrelátás eredménye volt. Közrejátszottak benne európai utazásai, irodalom- és kultúrappártoló szerepe, részvétele irodalmi társaságok eszmecseréin, kapcsolata a hazai és európai tudományos élet kiválóságaival, amint ezt a két szerkesztő gondosan feltárta, s az eddig már ismert szakirodalmi adatokat újabbakkal is kiegészítette. Széchényi hivatali pályáját 1776-ban kezdte a kőszegi kerületi tábla bírájaként. A szabadkőműves mozgalomhoz is valószínűleg az 1770-es évek vége táján csatlakozott. A páholyok művelt középneemes és literátor tagjainak némelyikével részben személyes, részben levelező partneri kapcsolatban állt. Hajnóczy József (1757–1795) például 1779-től évekig a titkára és a sopronhórpácsi családi téka rendezője volt. Széchényi politikai szereplésének kezdeti időpontja 1783. Ekkor lett Horvát-Szlávonország báni helytartója, de 1786 után nemzeti szempontból már nem tartotta támogatandónak a jozefinista reformokat. Elfogadhatóbb volt számára a magyar arisztokrácia és köznemesség azon álláspontja, hogy Magyarország korszerűsítését saját vezetésével, a rendi országgyűléseken hozott törvények révén, nemzeti keretek között kell végrehajtani a felvilágosult abszolutizmussal szemben.

E politikai fordulattal párhuzamosan fokozatosan távolodott a szabadkőművességtől is. Különös, hogy az 1788-ban született leányának Zsófia nevet adott, bár a családi névadásban ennek nem volt hagyománya. Sógora, gróf Festetich György

pedig a keszthelyi kastély puritán kialakítású kápolnájában (?) állított szobrot a „keresztény szentnek”. Valójában a szabadkőművesek egyik fő szimbólumát (Sophia = Bölcsesség) rejtette Szent Zsófia nevébe, illetve alakjába, elfedve a bécsi udvar és a be nem avatottak elől a mozgalom nyelvezete szerinti tényleges (rituális) jelentést. Csokonai 1800. decemberében így írt Festetichnek: „A SZ: SOPHIA` Templomában látom én felszentelve NAGYSÁDAT; az Értelem` Mysteriumiba van beavatva...” (I. JÁSZBERÉNYI József, „A SZ: SOPHIA` Templomában...”, Bp., 2003, 114–115). A jelképes nyelven fogalmazott levélben tulajdonképpen a „salamoni templom építéséről” van szó, ahol a templom a páholyt, a Sophia az egyik beavatási fokot vagy titkot (Bölcsesség; Értelem) jelzi. A szobor (1804) valószínűleg ez utóbbi tárgyi megvalósulása. Festetich később sem távolodott el a mozgalomtól, ellentétben Széchényivel, aki ugyan az 1792-es itáliai utazását követően ismét alkalmazta Hajnóczyt a sopronhórpácsi és a külföldről hazahozott könyvek egyesítésére és rendezésére, de felfogásuk akkoriban már igencsak eltért egymástól.

Széchényi eltávolodása a szövetségtől egészen világosan tetten érhető az 1798-as székfoglaló beszédében, melyet Somogy vármegye főispánjává választásakor mondott a megyei tisztikar előtt. Kérte, hogy összefogva munkálkodjanak a vármegye boldogságán „oly módon, hogy Krisztus hitétől minden méltatlanságot, a szabadgondolkodás gonosz elvét elhárítsuk..., nehogy Krisztus hite..., némelyek zavaros gondolkodása által a vizsályok termésévé válják.” (FRANKÓI Vilmos, *Gróf Széchényi Ferenc 1754–1820*, Bp., 2002, Osiris, 163).

Kortársai is észlelték a változást, amint erről Kazinczy, Kultárs Ferenc és gróf Dessewffy József későbbi (1809) levélváltása tanúskodik. (I. FRANKÓI 2002, i. m. 338, 235. jegyzet). Megfontoltan választotta tehát – mint fentebb már említettük – Alexandriai Szent Katalin ünnepét, mert az mint egy megerősítette az 1798-as beszédében foglaltakat, a szabadkőműves mozgalomtól való elhatárolódását, a katolikus egyházzal és hitéhez való ragaszkodását. Míg Szent Zsófia neve alkalmas volt a szimbólum képzésre, Katalin neve, illetve nevének jelentése nem jelzi műveltségét és bölcsességét, csak legendája.

Ám annak tartalma lehetetlenné tesz bármilyen szabadkőműves felhasználási kísérletet: a császár keresztény ellenességére számítva kezdeményezi a vitát a tudósok és Katalin között, ő azonban a keresztény bölcsélet birtokában érveivel nemcsak meggyőzi az alexandriai könyvtár és tudományos intézmény pogány tudósait, de meg is téríti őket.

Széchenyi a 19. század végén már a politikai és közigazgatási feladatoktól is elfordult, s birtokaira visszahúzódva elsősorban kulturális téren akarta folytatni mind a nemzet fölemelésére irányuló tevékenységét, mind az egykori eszmetársaival való kapcsolattartást. Mecénásként továbbra is támogatta a hazai költők, írók, tudósok munkáját, gyűjtőként pedig a nemzeti dokumentumok összegyűjtésére összpontosított. Nehezítette a helyzetet, hogy sok értékünk – az ország jogállásából eredően – eleve a közös, bécsi udvari gyűjteményeket gyarapította. Széchenyi országosan és Európa különböző országaiban is fenntartott egy magánbeszerzői csoportot, amelynek nemcsak tanácsaival, hanem gyakorlati segítségével is élt. Itthon és a határon kívül egyaránt gyűjtötte a hungaricumokat. A felgyűlt könyvkészlet katalógizálása 1797-től indult meg. A grófi család egyik alkalmazottja, Tibolth Mihály (1765–1833) a magyar állomány tudománycsoportjainak anyagát a híres bibliográfus, Michael Denis (1729–1800) módszerét alapul véve dolgozta fel. A betűrendes rész 1799-ben jelent meg két kötetben, 1800-ban pedig a szakrendi kötet. Az előszóban M. Denis elismeréssel nyilatkozott a – korabeli feldolgozási szempontok szerinti – korszerű bibliográfiai feltárásról és a hármas hungarica-fogalom következetes érvényesítéséről a gyűjtésben.

Az 550 példányban, saját költségén nyomtatott, három kötetes katalógust (*Catalogus Bibliothecae Hungaricae*) Széchenyi egy kísérőlevéllel együtt azzal a szándékkal küldte el a magyar és külföldi közéleti szereplőknek, egyháznagyoknak, íróknak, tudósoknak, értelmiségieknek, tudományos intézményeknek, könyvtáraknak, szerkesztőségeknek, vármegyéknek, városoknak, a Hármaskerületnek (Jászság, Kis- és Nagykunság), a Hajdú Városok Kerületének, valamint káptalanoknak és egyéb egyházi testületeknek, hogy szembesüljenek e közzétett nemzeti dokumentumkincs jelentőségével. Együttal, hogy saját példájával ösztönözze

a társadalom különféle rétegeit a náluk felgyűlt nyomdatermékek és iratanyagok adományozására a Nemzeti Könyvtár javára, mely nyilvánosságánál fogva lehetővé teszi a haza szellemi örökségének áthagyományozását a mindenkori magyar társadalomra és a nemzeti tudományosságra. Másrészt, hogy a világot megismertesse azon művekkel, melyeket a nemzet a könyvnyomtatás óta létrehozott. A Corvinával szemben tehát Széchenyi alapítása többletet jelentett, nemcsak az állomány sokszínűsége és mennyisége révén, hanem mert ő közreadta a téka katalógusát is. Így a könyvtár szétszóródása sem jelentett volna akkora hiányérzetet, mint Mátyás bibliotékája esetében, mert egy alapos tájékoztató állt a kutatók és az utókor rendelkezésére.

A példányok darabszám szerinti hazai és külföldi megoszlását is közzétették a kötetben a szerkesztők. Külön kiemelték Bécs jelentőségét az oda küldött kötetek száma szempontjából, hiszen ekkor még nem csak a Monarchiának, hanem a magyar szellemi életnek is ez a város volt a legfőbb központja, tekintettel az ottani magyar kulturális körökre és magyar intézményekre (Kancellária, Kamara stb.).

Széchenyi a kötetek szétküldésével is folytatta a gyűjtést: a megajándékozottaktól köszönőlevelet kért cserébe. Ezzel egy jelentős misszilis-gyűjtemény került a birtokába, mely annál is értékesebb volt, mivel autográf levelek és aláírások kollekcijából állt. Más módon csak igen fáradságos munkával lehetett volna ennyi eredeti levelet és aláírást tartalmazó irat-együttessel gazdagítani a Nemzeti Tékát. Ezt ő gyakorlatból tudta, hiszen sokszor évekig nyomoztatott és levelezett egy-egy mű megszerzéséért. A válaszolók egy része leveléhez mellékelve megküldte a katalógusban nem szereplő művét, fordítását, egyéb kéziratot, nyomtatványt, érmét, metszetet is. Az utóbb már rendszeresen érkező könyvadományok ajándékozóinak nevét 1803-tól Széchenyi a saját költségén tetette közzé a különféle magyar és német nyelvű újságokban. Ezt a gyakorlatot – buzdításképpen – később a könyvtár első igazgatója, Miller Jakab Ferdinánd is folytatta.

A könyvtáralapítás és a katalógusok sajtóvisszhangjáról (*Magyar Hímondó, Magyar Kurír, Zeitschrift von und für Ungern* stb.) éppúgy értesülünk a kötetből, mint a hazai és külföldi

válaszleveleknek Széchényi önzetlenségét, alapítása nagyszerűségét és hasznosságát, a magyar nyelv, irodalom, történelem és a tudományok előmozdítóját méltató korabeli véleményekről. Különösen elismerően fogalmazott – amint azt a szerkesztők is kiemelték – a már fentebb említett Kresznerics Ferenc, Baróti Szabó Dávid, Johann Genersich, a késmárki evangélikus líceum tanára, Seelmann Károly, gyulafehérvári városi tanácsos, Ócsai Balog Péter, a protestáns köznemesség politikai vezére, Bielek László, a nyitrai piarista kollégium rektora, Decsy Sámuel bécsi lapszerkesztő vagy Virág Benedek; továbbá Petravits Ignác és Liebenberg János Széchényi középső és legkisebb fiának tudós nevelői. Wallaszky Pál pedig azt javasolta, hogy a gróf rövid életrajzokat kérjen a kötetekért cserébe. Lelkes szavakkal magasztalják az alapítást és a katalógus kiadását a megyék és a városok, a katolikus és protestáns alsópapság, az orvosok és a természettudósok, a professzorok, a tanárok vagy például a magyarországi szláv népek egyes tudós képviselői. Ez utóbbiak szintén magukénak érezték a közös haza könyvtárát. Sághy Ferencnek, a budai Egyetemi Nyomda egyik vezetőjének 1806-ban írott köszönőlevele azért volt igen fontos Széchényi számára, mert benne kötelezte magát, hogy az Ország Könyvtárának járó kötelezpéldányokat mindig gondosan megküldi. A külső országok közül – Bécs mellett – a német nyelvterületre küldött katalógusok száma is jelentős. Jórészt olyan tudósoknak, könyvtárosoknak juttatott belőlük, akikkel európai útjain találkozott. A német tudományos világ véleménye nagy súllyal esett latba Magyarországon. Sajnálatos módon azonban inkább elmarasztaló volt, részben tájékoztatlan-ságból, részben a tájékoztatás, illetve a megfelelő hazai intézmények, folyóiratok, bibliográfiák, katalógusok hiányából eredően.

A német tudományos élet egyik jelentős központja – egyúttal sok magyarországi diák peregrinációs célpontja – Göttingen volt. Széchényi is fölkereste az első európai útja alkalmával, de a klasszika-filológus Christian Gottlob Heynével nem csak ismeretséget kötött, hanem – amint arról a tudós professzornak és az ottani egyetemi könyvtár igazgatójának a kötetben közölt levele tájékoztat – több alkalommal könyveket ajándékozott és mecénási szerepe is lehetett az egyetemet illetően.

Utóbb megküldte a katalógus Supplementum-köteteit, 1809-ben pedig az éremkatalógust is. Széchényi könyvtáralapításának elismeréseként éppen Heyne javaslatára választották a Göttingeni Királyi Tudós Társaság tiszteletbeli tagjává. A gróf felsorolt gesztusainak célja a német tudományos világ, s ezzel az ottani közvélemény Magyarország képének kedvező megváltoztatása volt. Göttingenben számára a legfontosabb célszemély August Ludwig Schlözer (1735–1809) magyarul is tudó történész lehetett, aki publikációiban többnyire bírálta és elmarasztalta hazai viszonyainkat. Széchényi valószínűleg ismerte az ún. Herder-jóslatot, Herdernek (1744–1803) mégsem küldött a katalógusokból. Pedig annak gazdag tartalma nyilván őt is ösztönözte volna álláspontja megváltoztatására, mint Schlözert, aki nem csak köszönőlevelében, hanem a *Göttingische Gelehrte Anzeigen*-ben írott recenzióiban is igazságot szolgáltatott Magyarországnak a könyvtáralapítás és a katalógus, illetve a további kötetek és az éremkatalógus méltatásával. S rajta kívül még Friedrich Nicolai (1733–1811) vagy például Johann Christian Engel (1770–1814), akik berlini, jeni illetve hallei folyóiratokban szintén elismerően nyilatkoztak a kötetekről s a könyvtárról, melyeknek hírét a németországi hungarusok is terjesztették a német szakmai közvélemény körében.

Ha tehát 1802 novemberében Herdernek is, mint Schlözernak, feladja Széchényi a köteteket, még életben találta volna. Igaz viszont, hogy Herder Schlözerre hivatkozott, így Széchényi elegendőnek vélhette, ha a forráshely szerzőjének látásmódját, s ezen keresztül a tudós társadalom véleményét formálja a katalógusok tartalmi gazdagságával. Az azonban sem Széchényinek, sem másoknak még sokáig nem jutott a tudomására, hogy a „jóslat” mögött egy harmadik személy áll: a bécsi udvari könyvtár könyvtárosa, a szlovák származású Kollár Ádám (I. Dümmerth Dezső közleményét a kötet bevezető tanulmányának, 322. jegyzetében, 54).

A külföldi válaszadók közül kiemelkedik VII. Pius pápa (1800–1823) meleg hangú missziliése 1817-ből. Széchényi nem ismerte őt személyesen, hiszen itáliai útja során még elődjét, VI. Pius pápát kereste fel. Egyáltalán nem formális tartalmú levél, s nem is csak néhány soros köszönet. Értékeli és elismeri Széchényinek a haza iránti bőkezűségét,

az ajándékba kapott katalógusokat és apostoli áldásában részesíti. Mentegetőzik a késedelmes válasz miatt. Pedig ismerve sorsát és küzdelmét Napóleon zsarnokságával szemben, aki többek között 1809-ben a Pápai (Egyházi) Államot is megszüntette és Franciaországhoz csatolta, az egyházfőt pedig fogságba vetette, s majd csak onnan szabadulva térhetett vissza 1814-ben Rómába, nem csodálkozhatunk, hogy „sok nagy elfoglaltságunk”-at emleget a megkésett levélmentségeként. Már visszatérése évében helyreállította a XIV. Kelemen pápa által 1773-ban eltörölt jezsuita rendet, s hozzáfogott a szétzilált Pápai Állam újjászervezésének. A Széchényinek írott levél 1817-ben kelt, ugyanebben az évben kötötte meg a pápa például Bajorországgal és Szardíniával a konkordátumot. Említettük a gróf mecénási tevékenységét. Ő segítette – többek között – Kónyi János (1740 k.–1792) munkájának – az előbb említett Kelemen pápának tulajdonított levelekből készült fordításnak – a megjelentetését. Széchényi tehát nem csak a rend eltörlését, de visszaállítását is megérte. „A korszellemről” (Vom Zeitgeist) írott művében úgy foglalt állást, hogy meggyőződése szerint a jezsuiták több jót tettek, mint amennyi rosszal vádolták őket.

Széchényi könyvtáralapításának kultúrpolitikai jelentősége – többek között az –, hogy míg 1802-ig számos magyar érték vándorolt a bécsi császári–királyi gyűjteményekbe, ettől kezdve megszűnt ezen javak hivatalos kiáramlása az

országból. A most közreadott levelekből korábban csak igen kevés jelent meg. A szerkesztők a teljes terjedelmükben kiadott misszilisek után közölték, hogy eredetileg kiadott vagy kiadatlan; továbbá lelőhely szerint; hogy eredeti (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár) vagy másolat (Magyar Országos Levéltár, jelenleg Magyar Nemzeti Levéltár). Az átírások mellett a kötet tartalmazza a megjelentetett levelek faksimiléjét és számos levélíró arcképét. Mellékletként egészítik ki a válogatást az idegen nyelvű levelek szövegátiratai. Ismertetik a levélírók rövid életrajzát, ezt követi táblázatba foglalva a megajándékozottak névsora, mely több szempontú visszakeresést biztosít: például megadták a címzettek rövid életrajzi adatait, s hogy a válaszevél idején milyen tevékenységet folytattak; milyen hivatal tölthettek be vagy milyen nyelven íródott a levél; megkapta-e a címzett, illetve, hogy válaszolt-e stb. A táblázaton belül nemcsak tipográfiai megoldások segítik a keresést (pl. félkövéren szedték a közölt levelek íróinak nevét stb.), hanem a rövidítések jegyzéke, valamint a személy- és helynévmutató is. A német nyelvű rezümé a nemzetközi tájékoztatást szolgálja.

Az értékes és gazdag tartalmú, igényes és szép kiállítású könyv a szerkesztők és a kiadók munkáját dicséri. A magyar könyvtártörténet egy újabb rangos kötetel gyarapodott.

FÜLEP KATALIN